

Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym

Józefina KRÓL¹

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów i Ubezpieczeń

Streszczenie. Problemem badawczym poruszonym w artykule jest określenie znaczenia ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym. Celem opracowania jest opis aktualnej pozycji towarzystw ubezpieczeń wzajemnych (TUW) na rynku ubezpieczeń w Polsce oraz identyfikacja czynników ograniczających i stymulujących rozwój systemu ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym.

W ramach majątkowych ubezpieczeń rolnych w 2016 r. swoje produkty oferowały trzy spośród ośmiu TUW funkcjonujących w dziale II. Z analizy danych gromadzonych przez Komisję Nadzoru Finansowego wynika, że w składce przypisanej brutto z tytułu ubezpieczeń rolnych udział towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w 2015 r. wynosił ok. 30%, co w porównaniu do ogólnego udziału w rynku ubezpieczeń działu II (3,511%) może uczynić ten sektor obszarem poszukiwań przewag konkurencyjnych.

Wśród największych zalet towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na rynku ubezpieczeń rolnych wymieniono, z punktu widzenia gospodarstwa rolnego, niższy koszt ubezpieczenia, zaspokajanie potrzeb ubezpieczeniowych członków oraz możliwość wpływania na losy towarzystwa przez jego członków. Ograniczeń rozwoju tej formy działalności można poszukiwać w niepewności związanej z wysokością składki i potencjalnych świadczeń.

Słowa kluczowe: ubezpieczenia wzajemne, ubezpieczeni rolne, towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych.

Kody JEL: G22.

1. Wstęp

Sektor rolny narażony jest na działanie specyficznych rodzajów ryzyka. Z tego względu niezbędny jest sprawny system ochrony ubezpieczeniowej, który zapewniłby pełną ochronę gospodarstw rolnych przed skutkami określonych zdarzeń losowych. Obecne normy prawne w zakresie prywatnych ubezpieczeń majątkowych (z działu II) w rolnictwie (Dz.U. 2003 Nr 124 poz. 1152; Dz. U. 2005 nr 150 poz. 1249) przewidują obowiązek zawierania:

---

¹ Kontakt z autorem: Józefina Król, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów i Ubezpieczeń, ul. 1 Maja 50, 40-287, Katowice, Polska, e-mail: jozefina.krol@edu.uekat.pl.

- 1) ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego,
- 2) ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, od ognia i innych zdarzeń losowych,
- 3) ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych²,
- 4) dotowanego ubezpieczenia upraw rolnych (obowiązuje rolników, którzy otrzymują płatności bezpośrednie).

Poza obowiązkowym zakresem, rolnicy mają także możliwość ubezpieczenia się od innych ryzyk. Gama dobrowolnych produktów ubezpieczeniowych dedykowanych sektorowi rolnemu zawiera m.in.: ubezpieczenia mienia (ruchomego), w tym sprzętu rolniczego, dobrowolne ubezpieczenie upraw roślinnych, czy dobrowolne ubezpieczenie zwierząt hodowlanych.

W *Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* zwrócono uwagę na potrzebę upowszechnienia ubezpieczeń produkcji rolnej [Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2014, s. 72]. Rozwój istniejącego systemu ubezpieczeń rolnych jest ważny także w kontekście zrównoważonego rozwoju kraju [Pawłowska-Tyszko 2015, s. 122]. Ubezpieczenia mają pozytywny wpływ na ład społeczny, gospodarczy, środowiskowy oraz instytucjonalno-polityczny. Pomimo tego zakres ochrony i stopień korzystania z ubezpieczeń majątkowych przez rolników, w stosunku do ryzyka w działalności rolniczej, jest niewystarczający [Jedynak 2016, s. 92]. Odpowiedzią na te problemy są m.in. badania nad ubezpieczeniami indeksowymi [por. Handschke, Kaczała, Łyskawa 2015; Kaczała, Rojewski 2015]. Niemniej jednak, w niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób wykorzystać do tego ubezpieczenia wzajemne. W tym celu określono rolę, jaką towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych odgrywają na rynku ubezpieczeń rolnych w Polsce oraz w jakim zakresie dostarczają produktów dedykowanych sektorowi rolnemu. Obszarem badawczym w ujęciu podmiotowym są towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (TUW). Natomiast w ujęciu funkcjonalnym jest to analiza udziału TUW w rynku ubezpieczeniowym. Zakres czasowy obejmuje lata 1991–2016, a przestrzenny – Polskę. Głównym celem opracowania jest określenie aktualnej pozycji towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na rynku ubezpieczeń rolnych w Polsce oraz identyfikacja czynników ograniczających oraz stymulujących rozwój systemu ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym.

Opracowanie ma charakter koncepcyjny i przeglądowy. W pracy wykorzystano metodę indukcji i dedukcji. W oparciu o dane wtórne, gromadzone przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF) określono udział towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na rynku takich ubezpieczeń jak: ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych, ubezpieczenie OC rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego, dobrowolne ubezpieczenie

---

² Ze względu na to, że ubezpieczenie dotyczy wszystkich posiadaczy pojazdów mechanicznych, nie tylko rolników, zostało wyłączone z dalszej analizy. Nie są to ubezpieczenia specyficzne dla rolnictwa.

upraw roślinnych oraz dobrowolne ubezpieczenie zwierząt hodowlanych. Na podstawie literatury oraz obowiązujących aktów prawnych wyjaśniono zasadę wzajemności ubezpieczeniowej oraz dokonano analizy szans i zagrożeń dla rozwoju ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym.

2. Towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych

Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych działają na podstawie ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. 2015 poz. 1844). Zgodnie z definicją zawartą w art. 102, towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych jest zakładem ubezpieczeń, który ubezpiecza swoich członków na zasadzie wzajemności. W okresie międzywojennym o zasadzie wzajemności pisał J. Łazowski, który zaznaczał, że zasada ta jest przejawem solidarności i wymaga tworzenia tzw. wspólnot ryzyka. Te zrzeszenia, zwane także wspólnotami niebezpieczeństwa, mogą składać się z podmiotów zagrożonych i bezpośrednio uczestniczących w rozłożeniu ciężaru pokrycia potrzeb; podmiotów zagrożonych, ale pozostających poza wspólnotą, za które ciężar pokrycia ponoszą inne jednostki; oraz jednostek nie zagrożonych bezpośrednio, które partycypują w rozłożeniu ciężaru pokrycia strat [Łazowski 1998, s. 18]. Celem takiego zrzeszenia, które składa się z osób zainteresowanych ubezpieczeniem, jest zapewnienie członkom świadczeń na wypadek zajścia określonego zdarzenia losowego [Łazowski 1998, s. 163]. Sangowski dodaje, że celem powoływania TUW jest zaspokojenie potrzeb określonych grup społecznych lub zawodowych w zakresie ochrony ubezpieczeniowej [2001, s. 164]. Ponadto przydatne jest obejmowanie ubezpieczeniem wzajemnym stowarzyszeń oraz organizowanie lokalnych zakładów ubezpieczeń wzajemnych [Monkiewicz 2000, s. 87]. Skutkiem stosowania zasady wzajemności w organizacji zakładu ubezpieczeniowego jest działanie tej instytucji w interesie członków, a nie czynnika zewnętrznego [Łazowski 1998, s. 163]. Ważnym elementem jest także uczestnictwo członków we władzach towarzystwa, a przez to możliwość zarządzania sprawami wspólnoty ryzyka. Jako formę organizacyjną dla takiej wspólnoty ryzyka Łazowski wymienia: duże towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenie oraz kasa [1998, s. 164]. W myśl obowiązujących przepisów, w Polsce możliwe jest tworzenie jedynie dwóch pierwszych z wymienionych form.

Zasada wzajemności pociąga za sobą określone skutki ekonomiczno-finansowe, społeczne i prawne [Płonka 2011, s. 397]. Sangowski podkreśla, że w aspekcie finansowym wzajemność oznacza brak nastawienia towarzystwa na zysk, a samo towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych jest organizacją *non-profit* [2001, s. 164]. Płonka uściśla, że działalność towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych jest działalnością *not for profit*, czyli osiągnane są przychody z własnej działalności, ale zysk nie jest jej głównym celem, a środkiem służącym do zaspokojenia potrzeb jego członków [2011, s. 404]. Społecznym aspektem funkcjonowania zasady wzajemności jest zasada solidaryzmu społecznego członków, nawiązująca do zasad spółdzielczych. Oznacza to, że działalność prowadzona jest w interesie członków, którzy są jedno-

cznie współwłaścicielami, dzięki czemu niwelowany jest konflikt interesu reprezentowanego przez stronę popytową i podaźową. Dodatkowo, solidarne przeniesienie ryzyka transferowanego przez wspólnotę ubezpieczonych do T UW oznacza, że ubezpieczenie wzajemne nie przenosi ryzyka w pełni na zakład ubezpieczeń, ale zostaje ono zatrzymane przez wspólnotę ubezpieczonych. Ubezpieczenie wzajemne łączy zatem cechy ubezpieczenia (ryzyko przenoszone jest z jednostki na wspólnotę) i samoubezpieczenia (częściowe zatrzymanie ryzyka dla ubezpieczonego-członka T UW) [Płonka 2011, s. 406]. Ponadto ryzyko jest transferowane w pełny sposób, czyli w momencie zajścia zdarzenia szkoda powstała w jego wyniku jest dzielona i ponoszona przez wszystkich uczestników wspólnoty. W aspekcie materialnoprawnym ogół praw i obowiązków ubezpieczonych na zasadzie wzajemności członków T UW ma dwa źródła: postanowienia wynikające z przynależności do towarzystwa oraz postanowienia wynikające z umowy ubezpieczenia [Płonka 2011, s. 399].

3. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych na rynku ubezpieczeń rolnych w Polsce

W 2016 roku w Polsce działały 33 zakłady ubezpieczeń pozostałych osobowych i majątkowych (dział II), w tym 8 zakładów w formie T UW (tabela 1). Wszystkie te towarzystwa były dużymi towarzystwami ubezpieczeń wzajemnych.

Tabela 1. Zakłady ubezpieczeń pozostałych osobowych i majątkowych (dział II) działające w 2016 r. w formie prawnej towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych

Lp.	Nazwa	Data wydania zezwolenia	Kapitał
1.	CONCORDIA Polska T UW	20.12.1996	przeważający niemiecki
2.	T UW- CUPRUM	07.05.1994	przeważający krajowy
3.	T UW POCZTOWE	23.12.2002	przeważający krajowy
4.	T UW SKOK	27.02.1995	przeważający luksemburski
5.	T UW T UW	10.10.1991	przeważający krajowy
6.	TUZ T UW	25.07.2003	przeważający krajowy
7.	T UW MEDICUM	20.10.2015	przeważający krajowy
8.	T UW Polski Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych	03.11.2015	przeważający krajowy

Źródło: opracowanie na podstawie danych KNF [KNF 2015a].

Większość funkcjonujących towarzystw ubezpieczeń wzajemnych uzyskała zezwolenie na działalność ubezpieczeniową w okresie od 1991 do 2003 r. Następnie, po 12 latach wydano zezwolenie na działalność dwóch towarzystw ubezpieczeń wzajemnych – TUV MEDICUM oraz TUV Polski Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych (PZUW). Sześć spośród działających zakładów było kontrolowanych przez kapitał polski, natomiast dwa – przez zagraniczny.

Udział w rynku poszczególnych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, działających w ramach działu II (pozostałe ubezpieczenia osobowe i ubezpieczenia majątkowe), mierzony wielkością składki przypisanej brutto w wybranych latach w latach 1991–2016, przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Udział składki przypisanej brutto poszczególnych TUV w składce działu II w latach 1991–2016 (%)

Lp.	Nazwa	1991	1995	2000	2005	2010	2015	2016
1.	CONCORDIA Polska TUV	-	-	-	0,241	0,724	0,833	0,759
2.	TUV CUPRUM	-	0,14	0,143	0,116	0,131	0,209	0,192
3.	TUV POCZTOWE	-	-	-	0,113	0,102	0,221	0,269
4.	TUV SKOK	-	-	0,073	0,293	0,741	0,709	0,657
5.	TUV TUV	-	0,13	0,208	0,511	1,154	1,802	1,022
6.	TUZ TUV	-	-	-	0,108	0,268	0,858	0,609
7.	TUV BEZPIECZNY DOM	-	-	-	0,00	-	-	-
8.	TUV FLORIAN	-	-	0,001	0,07	-	-	-
9.	TUV WIELKOPOLSKA	-	-	0,117	-	-	-	-
10.	TUV MEDICUM	-	-	-	-	-	-	0,001
11.	TUV Polski Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych	-	-	-	-	-	-	0,002
12.	Razem	-	0,27	0,542	1,452	3,120	4,632	3,511

Źródło: opracowanie na podstawie danych KNF 1991–1999 [KNF 2016, część A; KNF 2015b, część A; KNF 2010, część A; KNF 2005, część A; KNF 2000, część A], http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 02.02.2016).

W badanym okresie liczba funkcjonujących towarzystw ubezpieczeń wzajemnych ulegała zmianom. Najwięcej zakładów w tej formie (8) działało w 2005 i 2016 r. Łączny udział ich składek przypisanych brutto w 2005 roku wynosił 1,452% ogólnej składki działu, a w 2016 r. – 3,511%. W 2015 r. w Polsce działało 6 towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, których łączny udział w rynku wynosił 4,632%. Wynika z tego, że zakłady ubezpieczeń w formie T UW nie odgrywają znaczącej roli na rynku ubezpieczeń. Dla porównania, udział T UW w światowym rynku ubezpieczeń w 2014 r. wynosił 27,0% [ICMIF 2016].

W badanym okresie udział towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w rynku ubezpieczeń działu II zwiększył się prawie 16-krotnie. Największe tempo wzrostu cechowało okres od 2000 do 2005 r. (wzrost o 167%). W latach 2010-2015 tempo wzrostu spadło (wzrost o 115%).

W ramach II działu najstarszym towarzystwem ubezpieczeń wzajemnych w Polsce jest Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych „T UW” z siedzibą w Warszawie. Jednocześnie charakteryzowało się ono największym udziałem składki przypisanej brutto w składce działu II na koniec drugiego kwartału 2016 r. (1,022%). Do najmłodszych towarzystw należą T UW MEDICUM oraz T UW PZ UW, dlatego ich udziały w rynku są niewielkie.

Ubezpieczenia dla sektora rolnego oferują cztery spośród wymienionych zakładów ubezpieczeń wzajemnych: CONCORDIA Polska T UW, T UW T UW, T UW T UW oraz T UW Pocztove. Wśród oferowanych produktów są: obowiązkowe ubezpieczenie budynków rolniczych, obowiązkowe ubezpieczenie OC rolnika, ubezpieczenia majątku gospodarstwa, ubezpieczenie samochodu i sprzętu rolniczego, ubezpieczenie upraw, ubezpieczenie zwierząt oraz ubezpieczenie domu [CONCORDIA Polska T UW 2016].

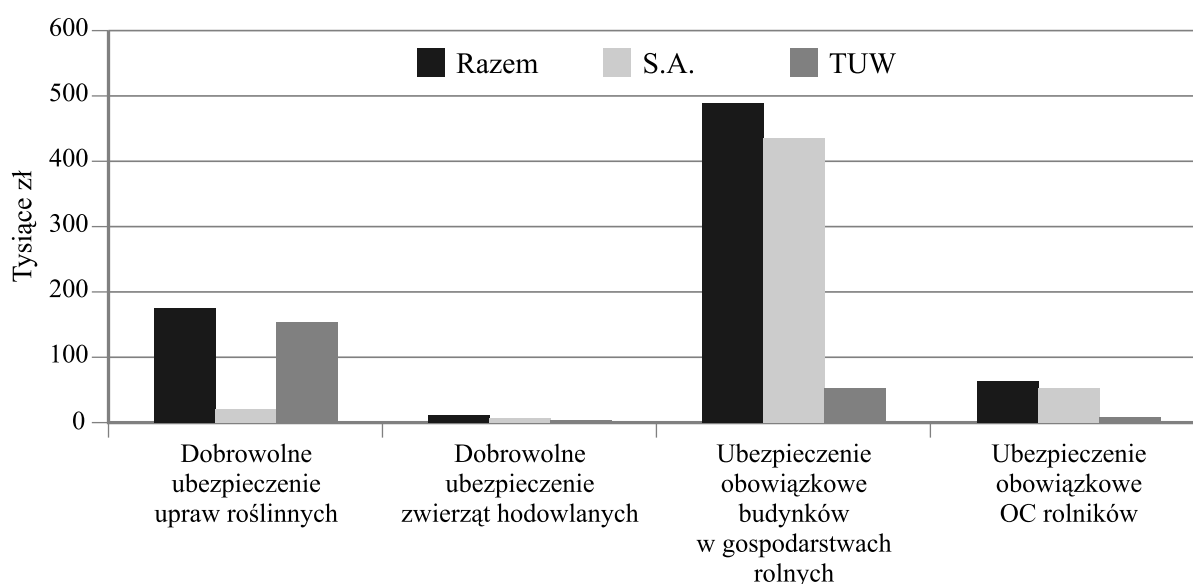
Składka przypisana brutto z tytułu dobrowolnych ubezpieczeń upraw roślinnych, zwierząt hodowlanych, obowiązkowego dla budynków w gospodarstwach rolnych i obowiązkowego OC w 2015 r., stanowiła 2,86% składki przypisanej brutto ogółem dla działu II³. Wyszczególnienie wartości składki w zestawieniu dla spółek akcyjnych i T UW przedstawia wykres 1.

Najwyższa wartość składki przypisanej brutto w 2015 r. cechowała ubezpieczenia obowiązkowe budynków w gospodarstwach rolnych. Jej łączna wartość wynosiła prawie 500 mln zł, z czego 11% generowane było przez T UW (tabela 3). Na drugim miejscu pod względem wartości składki przypisanej brutto były dobrowolne ubezpieczenia upraw roślinnych. Łączna wartość składki wynosiła w 2015 r. niespełna 200 mln zł. W przypadku tej grupy ubezpieczeń, udział T UW wynosił 87,0% wartości tej składki (tabela 3).

Zdecydowanie mniejsza wartość składki przypisanej brutto cechuje ubezpieczenia obowiązkowe OC rolników (60 mln zł) oraz dobrowolne ubezpieczenia zwierząt hodowlanych, których łączna składka nie przekracza 10 mln zł (wykres 1). W obu przypadkach udział T UW w składce jest pięciokrotnie niższy niż spółek akcyjnych (tabela 3).

³ Obliczenia własne na podstawie danych KNF.

Wykres 1. Wartość składki przypisanej w towarzystwach ubezpieczeń łącznie, w towarzystwach formie spółek akcyjnych oraz TUV dla poszczególnych rodzajów ubezpieczeń w 2015 r. (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF udostępnionych na wniosek.

Tabela 3. Udział składki przypisanej brutto w towarzystwach ubezpieczeniowych S.A. i TUV w 2015 r. (%)

Lp.	Wyszczególnienie	S.A.	TUV
1.	Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych	88,99	11,01
2.	Ubezpieczenie OC rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego	84,35	15,65
3.	Ubezpieczenie upraw roślinnych (dobrowolne oraz dotowane - obowiązkowe ⁴)	13,02	86,98
4.	Ubezpieczenie zwierząt hodowlanych (dobrowolne)	84,84	15,16
5.	Łącznie	70,22	29,78

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF udostępnionych na wniosek.

⁴ Według szacunków własnych, wśród ubezpieczeń upraw rolnych prawie 96% to ubezpieczenia dotowane – obowiązkowe. Ze względu na brak rozdzielania ubezpieczeń obowiązkowych i dobrowolnych przez KNF, dokonano oszacowania udziału ubezpieczeń obowiązkowych na podstawie (na podstawie uzasadnienia do Ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r.) - liczba umów, których zakres ubezpieczenia obejmuje ryzyko: suszy, powodzi, ujemnych skutków przezimowania, przymrozków wiosennych oraz gradu w stosunku do łącznej liczby umów z tytułu ubezpieczalnych ryzyk sektora rolnego.

Ogólny udział TUW w składce przypisanej brutto z tytułu analizowanych ubezpieczeń w 2015 r. wynosił prawie 30,0%. Porównując tę wartość do ogólnego udziału TUW w rynku ubezpieczeń działu II, można stwierdzić, że ubezpieczenia rolne mogą być tym obszarem, na którym łatwiej będzie im zbudować przewagę konkurencyjną.

4. Szanse i ograniczenia rozwoju ubezpieczeń wzajemnych w sektorze rolnym

Za punkt wyjścia rozważań przyjęto tezę, że stosowanie ubezpieczeń wzajemnych jest preferowanym kierunkiem rozwoju ubezpieczeń w rolnictwie w ramach prowadzonej polityki rolnej [por. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2015, obszar 05, cel szczegółowy 05.05, zadanie 05.05.01⁵; Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2017]. Z tego względu czynniki rozwoju ubezpieczeń wzajemnych w rolnictwie należy rozpatrywać z perspektywy zakładu ubezpieczeń, który reprezentuje stronę podażową oraz właściciela gospodarstwa rolnego – reprezentującego stronę popytową. Z punktu widzenia zakładu ubezpieczeń, czynnikiem mającym znaczenie dla sposobu prowadzenia działalności ubezpieczeń wzajemnych są zapisy w artykule 108 i 109 Ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Na ich mocy można tworzyć związki wzajemności członkowskiej lub tzw. małe towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Związki wzajemności członkowskiej są zakładane w celu zrzeszania ubezpieczonych w ramach konkretnego produktu lub kilku produktów, w ramach jednej lub kilku grup ubezpieczeń, a ich liczba w ramach jednego towarzystwa jest nieograniczona. W tym przypadku członków łączy wspólny interes oraz jednorodne ryzyko prowadzonej działalności gospodarczej, a ich związek wchodzi w skład TUW na zasadzie autonomii. Informacja na temat założonego związku wzajemności członkowskiej nie wymaga wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego.

Drugim rozwiązaniem prawnym jest uznanie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych za małe towarzystwo ubezpieczeniowe. Taka możliwość zachodzi, jeśli towarzystwo ubezpiecza jedynie swoich członków, czyli jasno zdefiniowany w statucie krąg podmiotów, a roczny przypis składki nie przekracza 5 mln euro. Łazowski wymienia takie cechy małego towarzystwa jak: ograniczenie przedmiotowe, osobowe lub terytorialne; brak możliwości ubezpieczenia osoby niebędącej członkiem; bezpośredni i żywy kontakt członków z towarzystwem; spójność i żywotność towarzystwa; niedoskonałość techniczną, ale jednocześnie niski koszt administracji ze względu na brak pośrednictwa i niewielki zasięg; oraz ryzyko likwidacji wskutek zaburzenia równowagi finansowej [1998, s. 168]. Ponadto zawieranie ubezpieczeń w formie ubezpieczeń wzajemnych wpływa na obniżenie się pokusy nadużyć i negatywnej selekcji [OECD 2011]. Monkiewicz stwierdza, że wyludzenie odszkodowań występuje w bardziej ograniczonym stopniu niż ma to miejsce w przypadku zakładów ubezpieczeniowych prowadzonych w formie spółek akcyjnych [2000, s. 87].

⁵ Stworzenie sieci Samorządowych Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych przy współudziale samorządów powiatowych i gminnych, zrzeszonych w utworzonej Krajowej Izbie Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych i obejmujących w swoim zakresie: dopłaty do ubezpieczeń w rolnictwie oraz szkody o charakterze katastroficznym.

Zawieranie ubezpieczeń w małej grupie sprawia, że wzrasta wspólnota interesu. Ponadto zmniejsza się asymetria informacji, bo członkowie mają większą wiedzę na temat prowadzonej przez siebie działalności rolniczej.

W odniesieniu do sektora rolnego problem rozwoju małych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych wynika przede wszystkim ze specyfiki ryzyka występującego w działalności rolniczej. W przypadku działalności rolniczej i uprawy roślin jest to ryzyko katastroficzne, które dotyka w tym samym czasie wszystkie lub większą część podmiotów na danym terenie. W konsekwencji, w małym TUV występuje dysproporcja pomiędzy wysokością szkód w momencie realizacji ryzyka, a zebraną składką. W takiej sytuacji zgromadzone środki będą niewystarczające na pokrycie strat. Sposobem zapobiegania takiej sytuacji może być koasekuracja, dywersyfikacja terytorialna zasięgu działalności albo ograniczanie zakresu działalności [Sulewski, Majewski, Meuwissen 2014, s. 133]. Pomimo tego, że wymogi stawiane małym towarzystwom ubezpieczeń wzajemnych są mniejsze⁶, co w zamiarze ustawodawcy miało zachęcić do tworzenia tego typu zakładów ubezpieczeń, ze względu na opisane problemy nie znajdzie zastosowania w przypadku ubezpieczeń rolnych, gdzie członkami byłyby osoby fizyczne i prawne posiadające gospodarstwa rolne.

Z punktu widzenia finansów gospodarstwa rolnego korzyścią stosowania ubezpieczeń wzajemnych jest niższa składka, która nie musi zawierać dodatku na zysk i dywidendę dla właściciela kapitału. Ze względu na specyfikę ubezpieczeń wzajemnych, ich zastosowanie w sektorze rolnym pozwala przede wszystkim na możliwość dostosowania ubezpieczenia ze względu na rodzaj ryzyka, profil produkcyjny gospodarstwa, region rolniczy czy warunki przyrodnicze. Są to parametry brane pod uwagę przy ocenie ryzyka także przez towarzystwa komercyjne, jednak w TUV istnieje możliwość zbudowania dostosowanej do potrzeb członków ochrony ubezpieczeniowej, przeznaczonej dla konkretnej grupy. Dzieje się tak ze względu na dostępność pełniejszej informacji. Płonka zauważa, że przewaga konkurencyjna w TUV, w odniesieniu do ubezpieczenia wzajemnego związana jest z relatywnie korzystnymi warunkami ubezpieczenia niż w przypadku ubezpieczenia komercyjnego oraz możliwością wpływu jego członków na strategiczne decyzje [2011, s. 409]. Jest to szczególnie ważne z punktu widzenia gospodarstwa rolnego, które dąży do minimalizacji swoich kosztów produkcji. Dzięki uczestnictwu w towarzystwie może nie tylko zmniejszyć wydatki na ubezpieczenie, ale także ma większy wpływ na likwidowanie skutków realizacji ryzyka poprzez uczestniczenie w podejmowaniu decyzji. Członek ma decyzyjny głos w takich sprawach jak: statut, sposób wykorzystania nadwyżek, ustalanie wysokości składki, produkt ubezpieczeniowy, czy skład personalny władz [Instytut Sobieskiego i Fundacja Wspierania Ubezpieczeń Wzajemnych 2014, s. 11]. Z badań przeprowadzonych przez Płonkę w latach 2003–2011, wynika, że perspektywy rozwoju TUV w Polsce są optymistyczne, bo poziom akceptacji ubezpieczeń wzajemnych w kolejnych latach badań wzrastał [2013, s. 165].

⁶ Wobec towarzystw ubezpieczeń wzajemnych stosowana jest uproszczona procedura uruchamiania oraz spełnione muszą być niższe wymogi kapitałowe w porównaniu do zakładów ubezpieczeń działających w formie spółki akcyjnej.

Podstawową barierą wzrostu popularności wzajemności ubezpieczeniowej pozostaje brak elementu świadomości wspólnego interesu, o którym pisze Łazowski [1998, s. 18]. Ponadto, ograniczenia rozwoju T UW mogą być powodowane faktem, że straty wynikające z zasady wzajemności są pokrywane przez ubezpieczonych – członków. W związku z tym wysokość składki ulega zmianie, a co za tym idzie – występuje niepewność co do przyszłych przepływów, jakie właściciel gospodarstwa rolnego będzie musiał wykonać z tytułu opłacenia składki na ubezpieczenie.

Alternatywną, ale nieuregulowaną dotychczas polskimi przepisami, formą ochrony przed ryzykiem w działalności rolniczej jest fundusz wzajemny [Sulewski, Majewski, Meuwissen 2014, s. 130]. Jest to niższa forma działalności ubezpieczeniowej niż towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, jednak w ramach Wspólnej Polityki Rolnej wskazywana jako docelowy instrument pomocny w stabilizowaniu dochodów rolniczych. Z punktu widzenia interesariuszy, wśród jego zalet wymieniane są dopasowanie do potrzeb wąsko wyspecjalizowanej grupy odbiorców oraz konkurencyjność cenowa w stosunku do ubezpieczeń komercyjnych. Od strony formalnej, normy prawne nie są tak rozbudowane jak w przypadku małych T UW, dlatego łatwiejsze do spełnienia z punktu widzenia samoorganizacji rolników w zakresie działalności ubezpieczeniowej [Sulewski, Majewski, Meuwissen 2014, s. 130].

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, w priorytecie 3: *Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, w ramach celu 3B: *Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem w gospodarstwach* przewidziane są dwa działania: M01 transfer wiedzy i działalność informacyjna; M05 przywracanie potencjału produkcji rolnej niszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych [Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2015, s. 121]. Na podstawie tych zapisów można wnioskować, że będzie prowadzona przede wszystkim działalność edukacyjna wśród rolników na temat ubezpieczeń po to, aby zwiększyć poziom wiedzy i, w konsekwencji, zainteresowanie ochroną ubezpieczeniową. Jednocześnie prowadzone będą prace nad wprowadzaniem innowacyjnych rozwiązań chroniących produkcję rolną⁷.

5. Podsumowanie

1. Popularność organizowania działalności ubezpieczeniowej w postaci towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych nie jest wysoka, o czym świadczy wysokość składki przypisanej brutto oraz liczba funkcjonujących podmiotów. Na polskim rynku na początku lat 90-tych udział zakładów ubezpieczeń, prowadzonych w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w dziale II wynosił 0,3%, a na koniec 2016 r. 3,511%. W 2015 r. powstały dwa nowe zakłady ubezpieczeń wzajemnych, w związku z czym liczba T UW w ogólnej liczbie zakładów

⁷ Patrz: wskazane wcześniej indeksowe ubezpieczenia upraw.

ubezpieczeń działających w sektorze ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych wyniosła 24,2%.

2. W porównaniu do ogólnego udziału TUW w rynku ubezpieczeń działu II (5,6 %) można stwierdzić, że segment rynku ubezpieczeń rolnych jest ważny z punktu widzenia możliwości rozwoju działalności. Ich ogólny udział w składce przypisanej brutto z tytułu ubezpieczeń rolnych w 2015 r. wynosił 30,0%.
3. Ubezpieczenie wzajemne ma wiele zalet z punktu widzenia zarówno zakładu ubezpieczeń, jak i gospodarstwa rolnego (np. mniejsza pokusa nadużyć, większy dostęp do informacji, niższa składka). Jednak w zakresie ubezpieczeń rolnych czynnikiem mocno ograniczającym jest specyfika ryzyka, które w momencie realizacji dotyka wszystkie podmioty na danym obszarze. W związku z tym istnieje zagrożenie niewypłacalności takiego towarzystwa, a w konsekwencji problemy finansowe gospodarstw rolnych. Ponadto problemem jest brak elementu świadomości wspólnego interesu wśród rolników. Dalsze badania w tym zakresie powinny być podejmowane, co pozwoli w przyszłości skonstruować model systemu ubezpieczeń odpowiadający na realne potrzeby gospodarstw rolnych.

Bibliografia

CONCORDIA Polska TUW, <http://concordiaubezpieczenia.pl/>, (dostęp: 02.02.2016).

Handschke J., Kaczała M., Łyskawa K. (red.), 2015, *Koncepcja polis indeksowych i możliwość ich zastosowania w systemie obowiązkowych dotowanych ubezpieczeń upraw w Polsce*, Centrum Edukacji Ubezpieczeniowej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Warszawa.

ICMIF, 2016, *Global Mutual Market Share*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation, <https://icmif.org/global-mutual-market-share-2013>, (dostęp: 30.10.2016).

Instytut Sobieskiego i Fundacja Wspierania Ubezpieczeń Wzajemnych, 2014, *Towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych – bezpieczeństwo i oszczędności dla jednostek samorządu terytorialnego. Poradnik*.

Jedynak T., 2016, *Wykorzystanie ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w rolnictwie*, Ubezpieczenia w Rolnictwie, „Materiały i Studia” nr 58, s. 75-97.

Kaczała M., Rojewski K., 2015, *Ubezpieczenia produkcji roślinnej w Polsce*, Poltext, Warszawa.

KNF, 2000, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2000*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).

KNF, 2005, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2005*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).

KNF, 2010, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2010*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).

KNF, 2015a, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń II/2015*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).

- KNF, 2015b, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2015*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).
- KNF, 2016, *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń II/2016*, http://knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html, (dostęp: 29.10.2016).
- Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2013, *Konferencja „Szanse i bariery dla rozwoju towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na przykładzie rolnictwa”*, <http://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/konferencja,2,5743,konferencja-szanse-i-bariery-dla-rozwoju-towarzystw-ubezpieczen-wzajemnych-na-przykladzie-rolnictwa.html>, (dostęp: 15.05.2017).
- Łazowski J., 1998, *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Wyd. Prawnicze LEX, Sopot.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2015, *Cele i zadania do realizacji w MRiRW w latach 2015-2019*, <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Cele-i-zadania-do-realizacji-w-MRiRW-w-latach-2015-2019>, (dostęp: 15.05.2017).
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2014, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020*, Warszawa.
- Monkiewicz J. (red.), 2000, *Podstawy ubezpieczeń. Tom I - mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa.
- OECD, 2011, *Managing in Agriculture: Policy Assessment and Design*, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264116146-en>, (dostęp: 02.02.2016).
- Pawłowska-Tyszko J. (red.), 2015, *Stan obecny i perspektywy rozwoju systemu podatkowego i ubezpieczeniowego polskiego rolnictwa*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Płonka M., 2011, *Zasada wzajemności jako przesłanka konkurencyjności w sektorze ubezpieczeń*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, „Zeszyty Naukowe” nr 11, s. 397-410.
- Płonka M., 2013, *Determinanty konkurencyjności towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce*, Wyd. UE w Krakowie, Kraków.
- Sangowski T. (red.), 2001, *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa.
- Sulewski P., Majewski E., Meuwissen M., 2014, *Fundusze ubezpieczeń wzajemnych jako forma ograniczania ryzyka w rolnictwie*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 2, s. 127-144. TUW TUW, <https://tuw.pl/>, (dostęp: 02.02.2016).
- TUZ TUW, <http://tuz.pl/>, (dostęp: 02.02.2016).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej* (Dz.U. 2015 poz. 1844).
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych* (t.j. Dz.U. 2003 Nr 124 poz. 1152).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich* (t.j. Dz. U. 2005 nr 150 poz. 1249).
- Uzasadnienie do Ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich*, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-186-2016/\\$file/8-020-186-2016.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-186-2016/$file/8-020-186-2016.pdf), (dostęp: 16.06.2017).

Mutual insurance in agriculture

Abstract. The article deals with the research problem on how to determine the significance of mutual insurance in the agricultural sector. The aim is to analyse the current position of mutual insurance companies within the agricultural insurance market in Poland and to identify the factors limiting and stimulating the development of the mutual insurance system in the agricultural sector.

Three out of eight mutual insurance companies functioning in 2016 within section II, offered the agricultural property insurance products. The data collected by the Polish Financial Supervision Authority shows that the share of the gross written premium of mutual insurance in the agricultural insurance market in 2015 was approximately 30% and comparing to the total share of section II in insurance market (3,511%), it may create this sector a potentially good area to search for competitive advantages.

The biggest advantages of mutual insurance companies in the agricultural insurance market are e.g. lower cost of insurance, possibility to meet the insurance members' needs and the ability to influence company activities by its affiliates. The restrictions on the development of this form of activity are connected with the uncertainty associated with the amount of contributions and the potential benefits.

Keywords: mutual insurance, agricultural insurance, mutual insurance company.

JEL Codes: G22.